

Paul a une langue à lui, une sorte de grec tout trempé d'hébraïsme, des tours brusques, hardis, brefs, quelque chose qui semblerait un mépris de la clarté du style, parce qu'une clarté supérieure inonde sa pensée et lui paraît suffire à se faire voir elle-même. Insouciant de l'éloquence comme de la lumière, il rebute d'abord l'âme qui vient à ses pieds; mais, quand on a la clef de son langage, c. qu'une fois, à force de le relire, on s'est élevé peu à peu à l'entendre, on tombe dans l'enivrement de l'admiration. Tous les coups de sa foudre ébranlent et saisissent; il n'y a plus rien au-dessus de lui, pas même David, le poète de Jéhovah, pas même saint Jean, l'aigle de Dieu; s'il n'a pas la lyre du premier ni le coup d'aile du second, il a sous lui l'océan tout entier de la vérité et ce calme des flots qui se taisent. David a vu Jésus-Christ du haut de la montagne de Sion, saint Jean a reposé sur sa poitrine dans un banquet; pour saint Paul, c'est à cheval, le corps en sueur, l'œil enflammé, le cœur tout rempli des haines de la persécution, qu'il a vu le Sauveur du monde, et que, renversé à terre sous l'éperon de sa grâce, il lui a dit cette parole de paix : *Seigneur, que voulez-vous que je fasse!*

Saint Paul étudié et goûté, mon cher Emmanuel, les Ecritures sont à vous. Vous les ouvrirez à la première page, et vous les lirez à votre aise dans l'ordre où la tradition de l'Eglise en a placé les livres. Vous arriverez ainsi à l'Apocalypse de saint Jean, qui est la prophétie du Nouveau Testament et de tout l'avenir de l'Eglise sur la terre. Je ne vous en dis rien. Saint Jean, dans cette vision fameuse, a vu tomber la Rome idolâtre, les monarchies chrétiennes se former des débris de l'empire romain, une puissance opposée au règne du Christ s'établir dans le monde, des chutes et des erreurs se succéder, et enfin s'ouvrir à la fin des temps la dernière et la plus formidable des persécutions, dont l'Eglise triomphera par le second avènement du Christ. Prise dans son ensemble, cette prophétie est d'une extrême clarté; mais, dans ses détails, elle échappe aux efforts qui veulent la suivre pas à pas et en appliquer les scènes aux événements accomplis. Ce travail plus ou moins ingrat n'aura de succès qu'aux derniers jours, lorsque, la destinée de l'Eglise touchant à son terme, l'œil de nos descendants remontera d'époque en époque le cours de tous nos malheurs et de toutes nos vertus. Jusque-là l'ombre entravera la lumière, et ce ne doit pas être un regret pour ceux qui vivent comme nous entre le passé et l'avenir de la foi, sous la splendeur des deux Testaments.

I.

E. F. CAR. ROSENMULLERI

PROLEGOMENA IN PENTATEUCHUM^(a).

I.

Pentateuchi appellatio.

Quod in omnibus, quotquot hodie exstant, sacra bibliotheca gentis Hebraeae codicibus et antiquis illius versionibus primum locum tenet, quinque librorum syntagma, Hebraeis חמשה חומשי תורה *quinque quinquerniones legis*, vel concisius חמשה חומשים *quinque quinquerniones* ab illorum numero vocatur. Singuli appellantur חומש *quinta pars*. Hebraice illi appellationi plane respondet Graecorum πεντάτευχος, *volumen quinquepartitum* (1). Ceterum universus Pentateuchus Hebraeis vulgo תורה *Lex* appellatur, quia religionis et reipublicae Hebraeae constitutiones a Mose jussu divino conditas complectitur.

II.

Pentateuchum esse a Mose scriptum, velut et communis opinio. Quibusnam argumentis nititur.

Pentateuchum Mose auctori tribuit omnis Hebraea et Christiana antiquitas (2), neque id vana quadam opinione, aut incerta fama, sed rationibus, quae vel ex ipso ductae sunt opere, vel aliis testimonio nituntur.

(a) Cornelii Commentarii Rosenmulleri in Pentateuchum Prolegomena praemittere nobis visum est: quoniam neque auctorem alias Rationalistis nimium favere, ignotum; neque omnibus qui asserti in his ipsis Prolegomenis, calculum nostrum adficiunt. Virum tamen eruditissimum, liberiorisque ingenii, cujus auctoritatem A Catholicis, nedum indicis eant, revereri solent, quasi testem catholice veritatis juvat adducere, ut hoc saltem exemplo pateat, neque ab omnibus, neque a clarioribus Germanis interpresibus, ut temere quidam apud nos clamitant, auctori Mose Pentateuchum abjudicari. Ceterum multa tum corrigemus, tum addemus in Notis quas vel stellula, vel litteris a) b) c), etc. praesignatis fore Lectorem monemus.

Qui plura voluerit, adeat libros infra memoratos:

Droisin,	<i>L'auteurité des livres de Moïse établie et défendue contre les incrédules.</i>
Hengstenberg,	<i>Die Authentie de Pentateuch. — Beiträge zur Einleitung in's alte Testament.</i>
Drechsler,	<i>Die Einheit und Aechtheit der Genesis. 1838. — Die Unwissenschaftlichkeit im Gebiete der Alt-Testamentlichen Kritik. — Wolfenbüttel. Kritik Mosischer Geschichte.</i>
Havernick,	<i>Einleitung in's alte Testament.</i>
De Ranke,	<i>Untersuchungen über den Pentateuch. 1834-1840.</i>
De Kurtz,	<i>Beiträge zur Vertheidigung und Begründung der Einheit des Pentateuch. 1844.</i>
Lenormant,	<i>Cours d'histoire ancienne, etc. Introduction à l'histoire de l'Asie Occidentale. Paris, 1838. Cap.</i>
Glaire,	<i>Introduction hist. et crit. aux Liv. de l'Anc. et du Nouv. Testam. Tom. III. Sect. I.</i>
Mérian,	<i>Les Prophéties Messianiques de l'Anc. Test. Paris, 1856.</i>
Welle,	<i>Neu-mosaische im Pentateuch. Göttingen. 1841.</i>
Herbst u. Welte,	<i>Historisch-Kritische Einleit. in die heilig. Schriften des alt. Test. P. II. Karlsruhe, 1842.</i>
L. H. Faraud,	<i>Instituto interpretis Vet. Testamenti. Traj. ad Rh. 1822. Disputatio de mythis sacri codicis interpretatione. Traj. ad Rh. 1824.</i>

(1) Compositum enim est vocabulum e *חמשה* *quinque*, et *טעוה*, quod est *pars*, et *volumen*, *librum*, denotare constat. Quare errant, qui *חמשה* per ellipsin pro *חמשה חומשי* *quinque* dici opinantur. Quae de re iustus quam necesse erit, disserunt Blomge in Commentationibus, quae inscripta est, *Cujus generis sit Pentateuchus?* inserta den *Annalibus für das Studium der exeg. und Systemat. Theologie*, vol. 1, p. 22 seqq., ubi non *Pentateuchus Mosiacus*, sed *Pentateuchus Mosiacum* scribendum praecipit, quoniam Graecum *πεντάτευχος*, quod omnes norunt, neutro sit generis. Nos quidem sequimur receptum, qui per plura secula invaluit, loquendi usum, ex quo *Pentateuchus* tanquam nomen latinum generis masculini tractatur.

(2) Nazaraeos si exceperis (qui utrum ad Judeos an ad Christianos referendi sint, dubium est), quos Joannes

Atque ad argumenta quidem quod attinet, ex ipso Pentateucho petita, quæ Mosen illius auctorem arguant, et sub finem operis, *Deut. xxxi, 9—13, 22, 24—26*, disertis verbis Moses testatur, esse *hanc integrum librum a principio usque ad finem* a se conscriptum, proceribus populis et sacerdotibus traditum, ut in adyto sacri tabernaculi penes arcam fœderis custodiatur, et septimo quoque anno, diebus festi Tabernaculorum universo populo prelegatur; et in opere ipso passim nunc singulas leges, nunc rerum gestarum narrationes a se in hoc libro consignatas esse Moses ait. Ita *Exod. xvii, 14*, insidias quas Amalekita Hebræis itinere defatigatis et debilibus struxerunt, prælium, quod consequutum est, et decretum illis futuro ævo excidium, Moses dicit se divino jussu *inscripsisse libro*, incepto haud dubie, et in quo jam plura exaraverat, ut inde colligatur, quod cum articulo *בספר* (non *בכפר*) scripsit, quo innuit, se de certo quodam et satis noto libro loqui. Postquam Israelitæ cum Jova fœdus pepigissent ad montem Sinai, et leges a Mose accepissent, *scripsit Moses omnia verba Jovæ in libro fœderis, quem universo populo prelegit, Exod. xxiv, 4, 7*. His præceptis quum postea plura alia addita essent, iterum jussus est Moses ea litteris consignare, *Exod. xxxiv, 27. Porro Num. xxxiii, 1, 2*, Moses profectioes et itinera Israelitarum, prout ibi leguntur, ex Jovæ mandato perscripsisse dicitur. Numerorum liber clauditur, *xxxvi, 13*, his verbis: *Hæc sunt præcepta et jura, quæ Jovæ per Mosen Israelitis dedit in locis campestribus Moabitaram ad Jordanem et regione Jerichantis*. Denique in Deuteronomio, quo legum in tribus, qui præcedunt, libris traditarum *ἐπιμαρτυροῦσιν*, explicationes et supplementa continentur, Moses in suis ad populum adhortationibus iterum iterumque *hanc legem xvii, 18, 19, xxxi, 9—11, et hujus legis librum xxviii, 61, xxxi, 19, 20, 26*, commemorat. Imprimis notabilis est locus *xxviii, 61*, ubi in oratione, qua Moses Israelitis, si divinis præceptis non obtemperarint, infamata omnia minatur, inter alia hæc leguntur: *Omnes etiam morbos, omnesque plagas, quæ non scriptæ sunt in libro hujus legis, immittat tibi Jovæ*. Ex quo sequitur Mosen hunc librum, in quo comminationes istæ perscriptæ erant, populo tradidisse, adeoque sermones suos ipsam litteris mandasse.

* Reponunt adversarii, hæc loca, nedum Pentateuchi authenticam arguant, eam et contra ejusdem rationem arguunt: Si Moses ipse Pentateuchum, qualis nunc exstat, scripsisset, frequens hujusmodi numeris a Deo ipsi impositi commemoratio esset inutilis; imo quod interduum atque ex intervallo tali legi aut narrationi ea addatur, non ubique et singulis legibus aut narrationibus, miratur dignum est; denique inconcinnum videtur scriptorem, absoluta narratione qualiam, hoc apponere: *Et ipse (auctor) illud scripsit*. Que dicendi formula recte explari nequeunt, nisi concedatur, ab auctore Pentateuchi præsupponi *Mosaicorum monumentorum* existentiam, quæ ipse *legis vel fœderis librum* nominat, et a quibus *historiam* a se scriptam secernere intendit. Cf. *Allg. Literatur-Zeitg.* Halle 1839. Febr. p. 453 seqq.

Respondet Herbst, *Histor. Krit. Einleitung in's A. Test. Part. II, sect. 1, p. 54*: Moses, in ultimis suis ad populum concionibus, ut summam et una locutione quid attendant Hebræi significet, sæpius commemorat *librum legis* (*ספר התורה הוה*), certum scilicet atque notum, omnia continentem legis observanda et agenda, ut sint et remaneant divini *fœderis populus*. His autem verbis summi legis librum pro *fœderis libro* habendum esse innuit; imo diserte, quoniam indirecte, significat, dum addit, in eo libro *fœderis mandata* (*אילת הכרת*) contineri, *Deut. xxix, 20*. Cum igitur hypothetice Pentateuchi scriptor librum hunc a Mose ipso tanquam *fœderis librum* designari sinat, patet eam hujusmodi denominationem non eo fine uti, ut suam *historiam* (Pentateuchum bodierum) inter et monumenta vere Mosæica faciat discrimina. Non enim ipse, sed Moses ita suum librum appellat, idque non ad eum ab aliis scriptis sejungendum, sed ut vocabulo proprio rebusque congruo eum insigniat. Porro, si cui miratur dignum videtur, Dei jussionem talia vel talia scriptis mandandi interduum atque ex intervallo tantum a Mose commemorari, nonne merito miraretur magis, si hujusmodi jussio vel ubique et singulis narrationibus aut legibus fuis-

Damascenus in libro de *Hæresibus*, § 49 (apud Cotelerium, tom. I *Monumentorum Ecclesie Græcæ*). Pentateuchum non esse Mosen stansisse, dicit, alioque illi substituisse libros. *Τὰς δὲ τῶν Ἰσραηλιτῶν, inquit, ἴσ, οὐκ ἔδει Μωϋσῆος; ὁρμητικῶς, ἀλλὰ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἑαυτῶν διαβέβαιον*. Post illos Ptolemæus quidam, scriptor Gnosticus, in exist. ad *Florum*, quatuor servavit Epiphanius *hæresis* 33, recendi fecit et Græbuis, in *Spicil.* tom. I, et Massuetus ad *Trenæum*, p. 457 seqq., tribus tantum Legem omnem distributam esse statuit: esse, quæ Deum habeat auctorem; alia Mosis ipsius consilio atque instituto debent; alia ad seniores populi referenda esse. Hieronymus in lib. *Adversus Heliodorum*, dicit: *«Sive Moses dicere volueris auctorem Pentateuchi, sive Evram ejusdem insularum operis, non recuso. «Sicut Tertullianus in lib. De Cultu Pentateuchum, cap. iii: «Omne instrumentum Iachime literature per Esdram constat restauratum. «Que sententia pluribus Græcis et Latinis Patribus probata, mittitur illis quæ Hebræi tradunt de libris sacris ab Esra et Syagoga recognitis, et in eam usum nunc referunt, ordinem digestis; viii. Buxtorffii *Theoria*, lib. I, cap. 1.*

Hisce in Pentateucho ipso obviis locis, quibus Moses sese illius scriptorem diserte nuncupat, accedunt plura reliquorum Veteris Testamenti librorum loca, quibus hoc ipsum opus nomine *Legis Mosæ, Legis quam Jovæ per Mosen dedit*, commemoratur. In libro Josue, qui etsi hujus diebus ætate multo recentior est, tamen maximam partem et commentariis si non plane coarvis, certe satis vestustis, fore ad verbum, uti fert mos scriptorum Orientalium, haud dubie compositus est, legitimus cap. i, vers. 7, 8, mox post obitum Mosæ monitum fuisse Josuam, ut *librum legis Mosæ perpetuam legat*; et Josua in oratione ad populum habita, cap. xxiii, vers. 3—18, monet primores Israelitarum, ut faciant omnia, quæ in *libro legis Mosæ scripta essent*; pluresque non tantum leges, verum etiam res gestas in eo descriptas, comminationes et promissiones in eo propositas commemorat. In comitis quoque ultimis, quæ Josua cap. xxiv habuisse narratur, præcipua Pentateuchi capita ille summam repetit, fœdus cum Jovæ instaurat, idque addit *libro legis Jovæ*, vers. 26, qui haud dubie idem est liber, qui i, 7, 8, et xxiii, 6, viii, 32, dicitur *liber legis Mosæ*, et viii, 34, *liber legis*. Davides moribundus Salomonem filium hortatur, I *Reg. ii, 3*, ut servet omnia præcepta, jura et statuta, prout *scripta illa sint in lege Mosæ*. Nihil plane dubitationis admittit locus II *Reg. xiv, 6*, quo Amazias, rex Judæ, pepercisse filiis perduellium dicitur, *sicuti scriptum (præscriptum) est in libro legis Mosæ*, subjectis statim ex illo verbis, quæ huc spectant, quæ illa ipsa sunt, quæ hodiernum *Deut. xxiv, 16*, leguntur. II *Reg. xxii, 8*, *liber legis*, qui paulo inferius cap. xxiii, vers. 2, *liber fœderis*, et II *Chron. xxxiv, 14*, distinctius *liber legis per Mosen scriptus* dicitur, ab Hilkia summo pontifice in templo repertus narratur, et quo Saphan, scriba regis, Josiæ regi prælegerit *promissiones et comminationes*, quæ vix alie esse possunt, quam quæ *Levit. xxvi, 3—45*, et *Deut. xxvii, 11—xxviii, 68*, continentur; atque e I *Reg. xxiii, 21—23*, patet, Josiam regem Paschatos festum iisdem solemnibus ac ritibus instituisse, quæ in *libro fœderis* ab Hilkia reperto, perscripti fuissent (1). II *Reg. xxiii, 25*, dicitur, nullum comparandum esse

set addita, vel nunquam omnino in memoriam revocata? Denique, quod scriptor, absoluta narratione, clausulam supponat: *Ipse (auctor) illud scripsit*, adeo non est ineptum quid atque insolitum, ut idem fecerint et alii scriptores haud ignobiles, v. g. Abdollatif, in fine suorum *Ægypti Memorabilium*.

Igitur absque idonea ratione assensum adversarii loci supra citata intelligi non posse, nisi sumatur, iis indicari distinctionem inter Pentateuchum et monumenta alia vere Mosæica. Nunc expendendum est, utrum *liber ille fœderis, Deut. xxix, 20, xxx, 10*, memoratus, quem Moses intendit, et sacerdotibus, tanquam Israelitarum theocraticæ institutionis codicem, in manus traditurus est, sit totus Pentateuchus, an Deuteronomium tantum, an collectio præceptorum et legum in Pentateucho, qualis nunc existit, passim dispersum, an denique liber omnino deperditus, et quo auctor (ex hypothese) nostri Pentateuchi plura hiansset fragmenta et capita. Postremum hoc admitti nequit. Nam hujusmodi librum, a Mose ipso tam exice commentatum, Israeliticæ genti tam necessarium, imo sacrum et venerandum, stante republica nunquam perire, quis erodit? Insuper Pentateuchi scriptor, eum deperditum jam librum, cujus fragmenta qualiam in sua *historia* inseruerat, suæ genti tanquam religionis et totius ætatis; codicem, jurisque omnis et actionum regulam, imponere intenderet, nonne sensu omnino caruisset, si quantum essent ea fragmenta, certis notis neglexisset indicare? Que ratio contra tertium etiam valet. Secundum falsum ab Hengstenberg, *Beiträge*, tom. III, p. 139, demonstratur. Primum, igitur admittatur, necesse est, scilicet, locutione *liber ille fœderis* Pentateuchum designari. Et vero libri auctori certe in animo habebat, suæ genti legum sacrarum et politicarum, maxima auctoritate commendatarum, codicem *ἡμῶν* et talem Mosis scripta aperi, Mosæque ipsum ut harum legum latorem proponit. Cum igitur *librum* a se scriptum pro hujusmodi codice haberi, imo quod in eo continetur ipsis Mosis verbis commendari vult, liquet eum etiam voluisse suum librum tanquam Mosæicum quid, et a Mose auctore scriptum tradere. Quod confessi sunt, et pluribus demonstraverunt ipsi *authenticæ* adversarii, v. g. Hortmann, qui ait, *scriptorem quatuor postremorum librorum Mosæ putari evulsiisse; et sum, in locis Deut. xxviii, 58, 61, xxxi, 29, xxxi, 9 seqq. omnia legis præcepta, totum Mosæicum legum codicem memorari, et ut fideliter atque in æternum observantur commendari*. Historisch-Kritisch. Forschungen, etc. p. 338 et 336.

(1) *Librum legis* ab Hilkia in templo repertum non fuisse codicem aliquem breviorum, quo Judæi in dæ Davidis aut Salomonis ætate uti fuissent, quæ Veteri est sententia in Commentatione super Pentateuchum, ejusdem Commentario in eundem addita, neque, ut alii volent, decalogum duntaxat, aut librum fœderis *Exod. xxiv, 7*, memoratum, angustissimis limitibus circumscriptum, sed integrum Pentateuchum, pluribus demonstravit Leonh. Bertholdi, in Dissertatione de eo, quod in *purificatione sacrarum Judæicarum per Josiam regem facta omnium maxime cogit memorabile*. Erlang. 1817, p. 47 seqq. «Celeberrimo, inquit, paschatibus ab Josia regis quam maxime solemniter, ut ex libro ab Hilkia reperto cognovimus habuit, instituta cœdunt, ut hunc librum non Deuteronomium, vel veterum librum postea in hoc conjectum, sed totum Pentateuchum fuisse credamus. Pauciora sunt quæ Deuteronomium de

regem Josiæ, regi Judæ, qui se ita ad Jovam tota mente, toto animo summaque ope, ut fert tota Mosi lex, converterit. Postquam e Babylonicis terris in patriam rediisset pars Judæorum, Josua sacerdos, ejusque cognati sacerdotes, et Serubabel ejusque cognati, aram Dei Israelitarum instituerunt construere, ad offerenda in ea holocausta, quemadmodum præscriptum est in lege Mosi, *viri d'vini*, Esr. iii, 2; intelliguntur quæ Levit. vi, 1 (alias 7), de holocaustis off' rediens præcipiuntur. In dedicatione templi secundi, Esr. vi, 18, ministrasse dicuntur Levitæ et sacerdotes, in suas classes et curias distributi, *secundum præscriptum libri Mosi*, videlicet Num. iii, 6, viii, 11, 14. Nehemias in precatione, quæ cap. i libri de ipso appellati legitur, confitetur Israelitas non servasse præcepta, instituta, jura, quæ Jova Mosi, ministro suo, mandasset, oratque Deum, meminerit eorum, quæ Mosi promiserit his verbis: *Vos cum transgressi fueritis mea præcepta, et ego inter nationes vos dissipaverò, nihilominus si ad me reversi fueritis et præcepta mea servaveritis, etiamsi ad celi extrema dispersi fueritis, vos inde colligam, et in locum, quem nominavi meo collocando delegerò, adducam*, quæ prorsus conveniunt cum iis quæ Levit. xxvi, 41; Deut. iv, 26, 27, xxviii, 64, xxx, 1, legimus. Quæ loca etsi in iis libris exstant, quæ pluribus post Mosén sæculis sunt scripti, partim brevi ante eversum per Chaldaeos regnum Judaicum, partim post restauratas, Cyro favente, res Hebræas, tamen hoc probant, fuisse ista ætate, id est, sexto ante Christum natum sæculo, libros, e quibus leges, promissiones et minæ superius commemoratæ afferuntur, communi gentis Hebrææ judicio pro talibus habitos, qui a Mose essent conscripti. Jam vero si cogitemus, tale judicium non paucorum quorundam hominum opinione formari, sed niti debere eo, quod majoribus acceptum per plures ætates propagatum esset; loca illa e reliquis Veteris Testamenti libris a nobis allata argumentum neutiquam leve Mosaicæ Pentateuchi originis præbent. Accedit autem huic argumento non parum roboris inde, quod res sacras et civiles Hebræorum omni tempore, a Josuæ inde ætate, ad legem, quæ in his libris traditæ sunt, normam conformatas fuisse deprehendimus. Quodsi enim quædam illarum nonnunquam per aliquod temporis spatium neglectæ erant, paulo post tamen omnia ad ea, quæ in Pentateuchi libris præscripta essent, restituebantur. In libris veteris Testamenti historicis perpetuo laudantur, quæ libris illis consentanea, et reprehenduntur, quæ iis contraria acta sunt. Prophetæ toti sunt in eo, ut populares cohortentur ad obsequium eorum, quæ in Pentateuco sunt præscripta, iisdem, quas in illo legimus, propositis bonorum promissionibus et malorum comminationibus. Præterea plura, quæ a majoribus sunt facta, iisve evenerunt, eodem plane, quo in Pentateuco ea narrata legimus, modo commemorant, ut vix dubium sit, hausisse illos ex hoc fonte. Hic igitur prophetarum, et quidem jam antiquiorum, quorum supersunt scripta. Hoseæ (1), Joelis (2), Amosi (3), Michæ (4), Jesaiæ (5), tam frequens ad ea, quæ in Pentateuco præscripta et enarrata sunt, respectus, pro argumento habetur, existisse illum iis, quibus vixerunt illi, temporibus, et tantum apud eos habuisse auctoritatis et fidei, quantum merebatur opus, quod a rerum suarum conditore profectum credebant.

* Aliud argumentum proximo huic haud absimile affert Guilielmus Meignan, *Les Prophéties Messianiq. de l'Anc. Test.* p. 41—60. Cujus argumenti summa est: Pentateuchi authenticam tota Hebræorum testatur historia; quintuplici autem constat propositione, quam singulam magna arte atque eruditione auctor

paschate cap. xvi, 1—8, exhibet, neque illa omnem rem concernunt; lex principalis de festo agnitionis celebrandi existat Exod. xii, 1—20, et Num. xxviii, 16—25, quam rex Josias in ordinandis solemnibus ob casus habebat necesse est.

(1) Vid. iis, 40 collat. cum Num. xxy, 3; Hos. xi, 8 coll. cum Gen. xix, 24, 25; Hos. xii, 4, 5 coll. cum Gen. xxy, 22, 23, xxxii, 24, 25; Hos. xii, 13 coll. cum Gen. xxviii, 5, xxxi, 20.

(2) Cap. i, 9, 13 queritur vates desisisse *ferre et libamina*, quæ e præscripto legum Levit. ii, 1 seqq. vi, 14; Num. xv, 4, 5, 7, xxviii, 7, 14, offerenda orant. Joel. i, 6, manifesta est allusio ad sacrificia eucharistica et primitias in templo oblatas, quibus hilares vescebantur lege ita jubente Deut. xii, 6, 7, xvi, 10, 11.

(3) Cap. ii, 9 *coll.* cum Num. xxi, 21, 24; Amos. iv, 4, memorantur præter sacrificium quotidianum (Num. xviii, 3, 4) et decimæ, coll. cum Exod. iv, 3 seqq.; Amos. iv, 11 coll. cum Gen. xix, 24, 25; Amos. ix, 13 coll. cum Levit. xxvi, 5.

(4) Cap. vi, 5 coll. cum Num. xxii, 2 seqq. et xxy, 1 seqq.; Mich. vi, 6 coll. cum Levit. ix, 2, 3; Mich. vi, 15 coll. cum Levit. xxvi, 16; Deut. xxviii, 33.

(5) Cap. i, 11—14, commemorantur eadem sacrificia et festa, de quibus pluribus Pentateuchi locis præcipitur. Vid. et Jes. xii, 2 coll. cum Exod. xv, 2. Prætermittit loca Jesai. li, 2, liii, 9, quorum priori ad Gen. xii, 2, xvii, 2, posteriori ad Gen. viii, 21, ix, 11, respici, nemo dubitat, quia pars posterior libri ejus, qui a Jesaiâ nomen habet, a vâle quodam recentiore scripta videtur.

Argumenta autem illa (*externa* dicere possumus), quibus Mosen Pentateuchi auctorem esse colligitur, confirmat totius operis indoles, argumentum et conformatio. Nam quæ illo continentur historica, religiosa, politica et geographica remotissimæ antiquitatis, ea maxime quæ ad historiam et rem naturalem Ægypti et Arabiæ spectant, ita sunt comparata, ut a viro qui veteri ævo in Ægypto liberaliter educatus et instructus esset, qualis erat Moses, consignata esse credibile est (a). Tum quæ in Pentateuco legimus de exitu Hebræorum, Mose duce, ex Ægypto, eorumque per Arabiæ desertâ itinere, plane sunt consentanea locorum et temporum, quibus facta narrantur, rationibus. Quod ipsum valet de legibus institutisque, quæ populo, quem duxit, tradidisse in hisce libris Moses dicitur. In eorum librorum postremo eundem, qui populum suum per plures annos gubernavit, eique leges, qui tribus superioribus libris continentur, promulgavit, ad eundem populum loquentem audimus; sed jam ætate provectum, quod probat stylus latior et diffusior, quem in Deuteronomio omnes observant. Audimus in hoc libro ducem morti propinquum, suis omnia, quæ ipsis, se moderante, accidissent, in memoriam revocantem, eosque ad eas, quas ipsis divina auctoritate tradidisset leges diligenter servandas graviter adhortantem, nonnullas quoque leges retractantem et supplementem. Deuteronomium vero scriptis ponit tres, qui præcedunt, libris, ad quæ rum argumentum sæpe provocat, observationem legum, quæ in illis leguntur urget, et a gestis, quæ in iis narrantur, rationes obtemperandi legibus depromit, ita ut sine libris illis lectores Deuteronomium ne quidem satis intelligere potuissent. Ordo orationis non ubique commodus, et oratio ipsa progreditur sæpe per disrupta sine nexu fragmenta, haud raro singulari clausula terminata; quæ arguunt auctorem non continenter scribentem, sed sæpius interruptum, qualem novimus Mosen, tot tantisque negotiis obrutum, continuisque migrationibus distractum. Dispositio denique totius operis est ea, qualis a viro, qui populo rudi leges et jura dare, et civita-

evolvit. In Pentateuchi igitur authenticam contestatur primo, rerum gestarum ordinem, chronologia et genealogiis ita intime, imo logice connexum et concatenatum, ut nil ex iis demittere possit, quin tota series abruptur. *Les temps du second temple*, ait Bossuetus in sua *Histoire universelle*, *supposent ceux du premier, et nous ramènent à Salomon. La paix n'est venue que par les combats; et les conquêtes du peuple Hébreu nous font remonter jusqu'aux Juges, jusqu'à Josué, jusqu'à la sortie d'Égypte*; adde, usque ad Josephum, Jacobum, Isaacum, Abrahamum, diluvii tempora, imo protoparentum peccatum et creationem. Secundo, prodigiorum quæ in Pentateuco narrantur, perpetuam apud Judæos fidem. Cf. *Jud.* v, 5; *Ps.* lxxvii, 18, etc. Tertio, Judæorum institutiones religiosas, civiles, politicas, quolibet reipublicæ sæculo aut statu consideratas. Cf. Duvoisin, *L'Autorité des Livres de Moïse*. Quarto, dissida inter varias Israelitarum tribus, a primis temporibus orta, nec unquam extincta (b). Quinto, repugnantiam inter populi Israelitici tum ceteras cupiditates, tum idololatriæ studium, et legem Mosaicam. Cf. *Deut.* xxxi, 26, 27; *II Paral.* xxx, 22, 23; xxxv, 18; *Nehem.* viii, 17; *Ecod.* xxxii, 23, etc.

(a) Vid. Hengstenberg, *Moses und Ägypten*, et G. Meignan, op. cit. p. 81. *Ecod.* xiii, 16, et *Deut.* vi, 7 et 18, alludit ad amuleta apud Ægyptios usitata: imò Esmodici vocem מִשְׁפָּטִים, ornamentum brachiorum vel frontis, Ægyptiacam esse dicunt, quod probatur Jablonskio in *Opusc.* p. 1, p. 347. Scimus enim Ægyptiorum, ait, TOT manus dici, perulatum est; TOTI vero significat *sculperè, affigere, ostendere*; ut TOTIOTH sit *sculptile manus*, vel *monile in manu* aut in brachio, et per extensionem alia corporis parte gestandum. *Deut.* xxvii, 2, 3, lapides calce lavigari seu obduci Moses jubet, ut verba legis iis inscriberentur: qui mos Ægyptiorum fuit, nec desunt in Museis nostris stela, vel eippi, calce prius obduti, deinde symbolis hieroglyphicis inscripti. *Lex Deut.* xx, 5 seqq. iterum Ægyptia est, ait Hengstenberg, ibid. Item *probratio* sensus domi dicitur, *Deut.* xxy, 2. *Deut.* xi, 10, describitur machina, quali Ægyptii aquam Niloticam hauriant, atque ad loca altiora deducunt, quæ a Nilo non irrigantur. Vid. not. ad h. l. *Deut.* viii, 8, ita terra Chanaan describitur ut Israelitis persussum sit, eam multo Ægypto præstare. *Lex Deut.* xxii, 5, opponitur mori in festis Ægyptiorum usitato. *Prohibitio Deut.* xvii, 16, lata tempore adhuc Exodo proximam haud dubie præsupponit. Cf. *Ecod.* xviii, 12; viii, 18; n, 15; vii et viii; xiv, 6; xxxviii, 9—21; Num. xiii, 23; *Deut.* vii, 15; xxviii, 60, 68; xxiv, 18, 20; vi, 21 seqq.; vii, 8, 18; xi, 3, etc.

(b) Quod ipsimet fecerunt Rationalistæ. «La Palestine, ait Bonan, qui tamen non in omnibus consentiens, a cæca de communi hæret, les différences de caractère les plus tranchées. Chacune des vallées de la Grèce avait sa civilisation, ses mythes, son art, sa physionomie intellectuelle et morale. Une critique attentive trouverait peut-être des différences non moins sensibles entre chacun des cantons de la Palestine. La prépondérance tardive de la tribu de Juda n'étoit pas ces *ariétés* locales. Ephraïm, avec sa montagne de Garizim, rivale de Sion, sa ville sainte de Béthel, ses nombreux souverains de l'âge patriarcal, étoit, sans contredit, la plus considérable des individualités qui luttèrent contre l'action absorbante de Jérusalem. La rivalité de ces deux familles en Israël date des époques les plus reculées de leur histoire. Au temps des Juges, Ephraïm, par le séjour de Parché à Sion et par son importance territoriale, tint vraiment l'hégémonie de la nation. L'idée d'une monarchie Israélite faillit un moment être réalisée par Ephraïm, lors de la tentative d'Abimélech. Après la mort de Saül, nous voyons cette tribu grouper autour d'elle toutes les tribus du nord, opposer, sans succès, Ishobab à David, Thabie et génerux champion des prétentions de Juda; puis, après la mort de Salomon, faire enfin triompher ces tendances séparatistes par le schisme du royaume d'Israël et l'événement d'une dynastie Ephraïmite, 975 ans avant J.-C.» *Histoire des lang. Sémitiq.*

tem bene moratam beneque constitutam instituere in animum induxerat, exspectetur. Nam in primo libro atque priori secundi libri parte, quasi præfatione tradendarum legum præstituta, ea præmittit, quæ aut ad rerum sequentium et ordinem necessaria erant, aut animis Israelitarum ad religionem et cultum unius Dei, rerum omnium creatoris et moderatoris, informandis inseru- vitæ poterant, de quo plura in *Proæmio ad Genesim* dicemus. Legibus ipsis immixsit fere sola illa gesta, quæ illis occasione præbuerunt, vel ad commendandam legum observationem spectant; legesque fere *non* *æes* exhibet eo ordine, quo promulgatæ fuerunt (9). Quæ quum ita sint, nihil obstat videtur, quo minus hosce libros ab eo scriptos credamus, cui et communis omnium temporum opinio, et reliqua Veter. Test. monumenta illos, uti auctori, assignant (1).

III.

Quæ sententia, Pentateuchum esse a Mose scriptum, adversari videantur?

Veteri tamen illi et communi Judæorum et Christianorum sententiæ, esse Pentateuchum, qualem nunc legimus, a Mose scriptum, atque recentiorum plura opposuit, in opere ipso obvia, quæ illam minime admittere videantur. Alia ex lingvæ ejus indole, alia e conformatione et indole totius libri, alia e scriptus ejus locis petita sunt. Et ad linguam quidem quod attinet, eam, quæ Pentateuchus est singularis, dicunt ab illa, quæ novissimi sacre Hebræorum bibliothecæ libri sunt exarati, multo minus differre, quam in libris tanto temporis spatio a se distantibus jure quis exspectat. Easdem enim in his, qui exilii Babylonicæ temporibus scripti sunt, deprehendimus vocum formas, flexiones, significationes, quas in libris, qui Mosi tribuuntur. Quis vero, inquit, credat, fuisse soli omnium sermoni Hebræo tantam stabilitatem, ut mille annorum decursu nullam experta esset vicissitudinem (1)? Ad conformationem autem et indolem totius operis quod spectat, aiant esse plura, quæ arguant, non esse opus uno contextu ab uno homine scriptum, sed ex pluribus variorum temporum et auctorum monumentis compositum. Quo pertinent primo singula- rum operis parium, argumentis suis invicem sejunctarum, sæpius recurrentes et inscriptiones (vid. Gen. II. 4; v. 1; vi. 9; xxv. 12, 19; xxxvi. 1; Exod. vi. 14; Num. xxxiii. 1) et clausule (v. g. Levit. vii. 37, 38; xxvi. 46; xxvii. 34; Deut. iv. 45), repetitæ eorumdem rerum mox pro-

(1) Tres qui in Pentateucho medius tenent libros, ait Horst, op. cit. p. 16 seqq., dum Israelitæ pro desertum peregrinarentur scriptos fuisse, nulla produnt loca. — I. Castrametatur Israelitæ: Lev. iv. 12, 24; xiii. 46; xiv. 3, 8; xvi. 27, 28; xvi. 3; xxiv. 14, 23; Num. xv. 35, 36; xix. — II. Hæctenus vagi, terram sibi promissam, certaque sedem querunt: Lev. xiv. 35, 33; xix. 23; xx. 22; xxv. Num. xv. 2. — III. Scripserunt tempus singulis factis assignat: Exod. xv. 22; xvi. 1; xii. 1-3; xl. 17; Lev. ix. 1; Num. i. 11; xii. 1-16; xiii. 25. — IV. Res singula signillatim enarrantur: Exod. xv. 27; Lev. x. 1-2, 4; Num. vii. 1-17. — V. Flores leges data occasione feruntur: Num. ix. 6-12; xv. 32, 37; Lev. xxiv. 10-18; Num. xxvii. 1-11; xxxvi. 1-9; xxvi. xiii. 4, 15; xlvii. — VI. Scripserunt quædam scriptis et ad populum legisse dicitur: Exod. xvii. 14; xl. 22; xlviii. 33; xxiv. 4; Num. xxxiii. 1-43.

(2) Aliud offert potest argumentum, quod dicitur ex adversariis, ex eo scilicet institutum, quod recentioris ætatis scriptor pro Pentateuchi auctore haberi negat, quin simul insatis, improbabili, imo impossibili admittantur. Quod ita perstringit Munk :

«Le Pentateuque renferme un grand nombre de données historiques, politiques et géographiques, qui s'adaptent très-bien au temps de Moïse. Un auteur hébreu postérieur à Moïse n'aurait pu posséder une connaissance aussi parfaite de l'Egypte et de l'Arabie, que celle qui se révèle dans le Pentateuque. Et dût-on admettre, ce qui est peu probable, qu'un auteur eût cherché à s'approprier ces connaissances par l'étude, il n'aurait pu manquer de se trahir par des inexactitudes et des anachronismes. Dans la Genèse x. 11 et 12, le célèbre Ninive est encore une ville de peu d'importance; la grande ville de l'Assyrie, c'est Rêsen, dont il n'existe aucune trace dans les autres livres de la Bible. La ville de Tyr, si célèbre dès le temps de David, et dont le nom se trouve déjà dans le livre de Josué, xii. 20, n'est mentionnée nulle part dans le Pentateuque; un auteur récent aurait-il manqué de la placer dans la table généalogique de la Genèse, ch. 3, à côté de Sidon? Le Pentateuque parle souvent des dieux Cananéens et de leurs autels, mais il ne leur connaît pas encore de temples, que nous trouvons pourtant à l'époque des Juges. C'est donc un auteur très-ancien qui nous parle dans le Pentateuque; alors pourquoi ne serait-ce pas Moïse lui-même? Palestine, in *Univers. Pictoresque*, p. 136. Et infra :

«D'ailleurs, si le Pentateuque datait du règne de Josias, ou de quelque autre époque depuis David, on n'aurait pas manqué d'y introduire quelques détails sur les ancêtres de la famille royale, à qui on aurait donné une autre origine que celle dérivée d'un incestu. Gen. xxxviii. La royauté aurait été traitée plus favorablement que ne le fait le Deutéronome xvi. 15-20; on n'aurait pas reconnu tant de privilèges à la race de Joseph, Gen. xlii. Deut. xxxiii. 16; on n'aurait pas non plus défendu de faire la guerre aux Moabites, aux Ammonites et aux Edomites, que David combattit avec succès. Moïse et son successeur Josué avaient seuls intérêt à recommander des ménagements à l'égard de ces peuples.»

(1) Quod imprimis urget Nachtigal in *Commentat. Not.* (2) *os.* xxxviii laudanda.

lixiores, mox breviores narrationes (1), quæ tamen in singulis haud raro inter se discrepant, styli quoque varietate, et diversarum de hisdem rebus dictionum usu varios scriptores prodant (3). Accedit duorum illorum, quibus Hebræi summum nomen appellare solent, nominum, *Elohim* et *Jehova*, usus alternans, cujus hæc est ratio, ut in aliis longioribus ejusdem argumenti capitibus Deus constanter *Elohim*, in aliis *Jehova* appellatur, illisque particulis, in quibus nomen *Elohim* usurpatur, certe loquendi formula atque dictiones sint propriae et peculiaria, quæ in illis, quæ nomine *Jehovæ* uti solent, non reperiuntur (4). Porro vulgo recepta de Pentateucho a Mose scripto sententiæ opponunt plura illius loca, quæ serioere ætatem prodant, nec ab eo consignata esse possint. Commemorantur enim urbes iis nominibus, quæ illis post Mosén demum indita sunt (5); adjiçuntur, explanationis causa, hic illic quæ a Mose addita esse vix credibile est (6); de rebus denique pluribus mentio injicitur eo modo, qui arguat scriptorem, qui longo post Mosén tempore vixerit (7) *

* Vix est quod moveamus ex his locis adversus Pentateuchi authentiam nil inferri posse. *Prison* quidem; scilicet *Gen. xii. 6 et xiii. 4*, sic explicat Munk : « Le texte de la Genèse porte : *Le Cananéen n'était alors dans le pays.* Le mot *ix*, alors, peut s'expliquer ad libitum par déjà, ou par encore. Déjà Loen-Estra a remarqué qu'il vaut mieux adopter le sens de déjà, et supposer que les Cananéens avaient envlé la Palestine à d'autres habitants plus anciens; et il fait entendre en même temps que si l'on traduisoit encore, on pourroit inférer de là que Moïse n'est pas l'auteur de la Genèse. Les paroles obscures dont *Aben-Estra* a enveloppé sa pensée ont été longuement commentées par *Spinosa (Tractatus Theologico-Polit., cap. viii)*, et les critiques modernes se sont emparés de ce passage de la Genèse pour prouver que Moïse n'est pas l'auteur de ce livre. Mais le sens de *encore* ne nous étant nullement démonté, nous n'hésitons pas à nous ranger du côté des partisans du déjà : les philologues et les historiens jugeront si c'est là abus de langage et de l'histoire, comme le prétend Böhlen, *Die Genesis*, p. 162. Palestine, p. 78. De *secundo* loco, scilicet *Gen. xxxvi. 34*, vide nostras ad h. l. annotations. De tertio denique non male Clericus iis, qui hunc locum a Mose scribi non potuisse contenderent, hæc opponit : « In animum revocandum est, Mosén non modo sua ætate scripsisse, cui ejus pater et avus novissimi erant, sed sequentibus etiam sæculis, quæ velut alloquitur hoc in loco, non æquales homines, qui hæc satis noverant. Intererat probe scrij. Aaronem illum, qui frater Mosi fuit, a Levi fuisse oriendum, eumque familiarum seculotolum esse *verazit*. Mirum igitur videri non debet, hoc in loco Mosén et Aaronem quasi intento digito, eorumque stirpem

(1) Veluti eorum quæ eluvionem Noachicam processerunt *Gen. vi. 13, 14, 17-22*, et vii. 1-5. *Manna* his describitur: *Exod. xvi. 14* seqq. et *Num. xi. 7* seqq. Ita quæ *Exod. xl. 36-38* dicitur, repetuntur *Num. ix. 15-23*. *Vid.* et *Deut. v. 2-6* collat. cum *iv. 10-13*; et *xii. 29-36* coll. cum vers. 13-16.

(2) Sic *Gen. xxviii. 49*, appellat Jacobus locum, quo in itinere in Mesopotamiam provocavit, *Bethel*, quo respicit *xxxv. 1-7*; sed *xxxv. 6*, 8-15, Deus Jacobo ex Mesopotamia reducti apparuit, et nomen *Israëlis* indiditæ narratur, unde Jacobus locum illum appellavit; contra *xxxii. 26, 28*, mutat Deus nomen Jacobi postquam cum ipso huetatis esset: oppidum autem *Bethel* jam *Gen. xii. 8*, Abrahami temporibus memoratur. *Deut. i. 29*, Edomites et Moabites Hebræis transiitum illorum transeuntibus denegasse legimus, non commemoratis Edomitis; *Num. xx. 18*, vero Edomitis Hebræis transiitum denegasse legimus, non commemoratis Edomitis; *Num. xx. 18*, vero Edomitis Hebræis transiitum denegasse legimus, non commemoratis Edomitis; *Num. xx. 18*, vero Edomitis Hebræis transiitum denegasse legimus, non commemoratis Edomitis.

(3) Argumenta, quæ Pentateuchum ex variis variorum temporum et auctorum scriptoribus compositum esse arguant, diligentissime exposuit J. S. Vater in *Commentatione ad calcem partis tertiæ Commentarii in Pentateuchum* sermone vernaculo a se editi, p. 421-215.

(4) Quod quidem in Genesi potissimum observatur (de quo plura in Prolegomeno observatur ad hunc librum). Verum et in Exodi partibus peribus usque ad cap. xxi, nomina *Elohim* et *Jehova* vicissim usurpantur; sed in reliqua Pentateuchi parte *Elohim* rarius occurrit, partem illam, quæ de *Dileamo* agit (*Num. xxii-xxiv*), si excipias : nam in *Dileami* oraculis constanter *Elohim* legitur, excepto *Num. xxiv. 6*, ubi *Jehova* exstat.

(5) Veluti *Gen. xiii. 18*, occurrit nomen *Hebron*, quod nonnisi post tempora Mosi impostum oppido, uti liquet et *Jos. xiv. 15; xv. 13*, ubi nomen mutasse temporibus *Caleti* et *Josue* dicitur. Similiter *Gen. xiv. 14*, et *Deut. xxxiv. 4*, commemoratur urbs *Dava*, que tamen post divisas à *Josua* *Cananæa* agros id nominis consequuta, propterea quod a *Davit* capta esset; ante, vocabatur *Laish* aut *Leschem*, *Jos. xii. 47; Jud. xviii. 29*.

(6) Ita *Gen. xiv. 7*, nominis urbis *Syr* additur, nam nunc dicitur *שדק*; et vers. 8, oppidum *Bela* nunc dicitur *זזור*. Similia vid. vers. 17; *xviii. 19; xxxv. 19; xlviii. 7; Deut. ix. 48*.

(7) Sic *Gen. xiii. 7*, verba, *Cananæi vero et Pherezi tunc temporis*, Abrahami et Lothi ætate, cum tractum tenuerò, nonnisi ab aliquo, qui post Cananæos sedibus suis expulsos vixerit, scribi poterunt. *Gen. xxxvi. 31*, legitur hæc verba: *Hi vero sunt reges, qui in Idumæa regnarunt, antequam Israëlitis rex esset constitutus*. Tum recensentur octo regum nomina, posteriores prioribus mortuis successerunt, usque ad vers. 39. Totam igitur hæc novam commentum *expone* ab aliquo, qui postquam regnari Hebræi ceperunt, additam esse oportet. *Exod. vi. 24* legitur Aaronis et Mosi genere vers. 26 : *Ile Aaron et Moses, quibus dixit Jova : E terra Ægyptia educite Israëlitas. Illi conserent Pharaonem, regem Ægypti, ut educerent Israëlitas ex Ægypto, ille Moses et Aaron* : in quibus verbis non ungeret tertia persona, quæ de se loquens constat varios historiarum scriptores; sed pronomen demonstrativum *Ille et Illi*, ille et illi, quod a vivente Mose et de seipso scribente vix adhiberi potuisse videtur. Alia hujusmodi loca recenset *Vater*, l. cit. p. 635 seqq.

Israelitarum ab exitu ex *Aegypto* usque ad campos Moabiticos *Num.* xxxiii. Alia a Mose consignata recentioribus scriptoribus intexta putat (1), neque tamen ultra decem monumenta vere Mosaica superesse.

Qui *Omnari* nomine latuit, *Joannes Christianus Nachtigal* (2), postquam præter illa quae supra § III commemorata sunt, recentioris Mose ævi argumenta, in Pentateuco obvia, attulisset et alia, quibus probare studeat, existisse apud Hebræos ante Samuelis tempora præter tabulas genealogicas tribuumque stemmata, aut nulla, aut sane paucissima litterarum monumenta, et fuisse rerum a majoribus gestarum memoriam nonnisi ore propagatam, carminibusque aut lapidum monumentis servatam, contendit esse Samuelis tempore demum in scholis prophetarum primum carmina historica, quae magnam partem e picturis imaginibusque rerum gestarum lapidi aut æri insculptis hausta fuissent, litteris mandata, tum esse procedente tempore a viris sapientibus et litterate peritis conscriptos plures libros, qui carmina, narrationes de rebus vetustis, legesque collectas contineant, atque ex hujusmodi libris esse junctis plurium hominum doctorum studiis, moderante forsitan *Jeremia* propheta, sub decem Babylonicis tempore Pentateuchum compositum (3). Mosaica in illo vix alia statuit, quam decem præcepta, duabus tabulis lapideis insculpta (3). Mosaica stationum Israelitarum per Arabiam deserta iter faciuntium, stemmata et carmina nonnulla breviora.

Joannes Severinus Vater, etsi Pentateuchum qualem nunc legimus, non ante exilii Babylonicum tempus certo existisse statuat, tamen majorem Deuteronomii partem, singulasque ceterorum librorum pericopas iam inde a Davidis et Salomonis ætate paulatim compositas censet.

Guilielmus Martinus Lebrecht de Wette in *den Beiträgen zur Einleit. in das A. T. P. I.* examinatis librorum Vet. Test., præter Pentateuchum, locis iis, in quibus ejusdem mentionem fieri vulgo creditur, ex illis hoc effici contendit, prima Pentateuchi nostri vestigia haud multo ante eversam a Chaldæis rempublicam Hebraicam occurrere; quod *Josia* regnante, ab *Hilkia* sacerdote in templo repertum narratur, II *Reg.* xxii, 13 seqq., volumen legis, fuisse tantummodo Deuteronomium, quod a prioribus Pentateuchi libris diversum, alius cujusdam recentioris auctoris opus esse, atque librorum priorum epitomen quemdam, jam prius in peculiari Dissertatione (qua verba supra posita in fronte gerit, prodiditque Jenæ 1805) ostendere studuerat. Librorum quatuor priorum partes singulas, e quibus illi sub exilii tempore compositi et contexti fuerint, esse Davidem inter et Joramum diversis temporibus scriptas, maximam quidem partem: nam esse in iis et pericopas quæ Babylonicum tempus arguant (4).

Leonhardus Bertholdt, in *Historisch-Krit. Einleit. in das A. und N. Test.*, tom. III, p. 821 seqq., in exploranda ætate atque origine Pentateuchi, qualis nunc exstat, non ultra initia dignitatis regni apud Hebræos introducta regrediendum esse censet. Verisimile ipsi, esse Pentateuchum a Samuele in suam formam redactum, atque ad arcam fœderis repositum, illiusque exemplar a Samuele manu hinc *Aegypto* lavigato inscriptum, esse illud legis volumen, quod ab *Hilkia* in templo repertum fuerit.

(1) Veluti narrationem de prelio cum Amaleitis, *Exod.* xvii, 14; præcepta *Deut.* xxxi, 9 commemorata; explanationem decalogi, quæ inde a *Deut.* i, 5 usque ad iv, 45 legitur; tum quæ *Deut.* xii-xx, xxvii, xxx, 10 seqq. continentur; denique Carmen Mosis *Deut.* xxxii, ejusdem ad populum et singulas tribus verba novissima, xxxiii.

(2) In Commentationibus tribus, quæ hunc gerunt epigraphen: *Fragmente über die altnachitische Bildung der den Israeliten heiligen Schriften, besonders der sogenannten historischen.* Inserto sunt dem *Magazin für Religionsphilosophie, Exegese und Kirchengeschichte*, vna *Henke*, P. II, iv.

(3) Libros veteres, quinque numero, e quibus undecim priora Genesios capita deprompta censet, definire conjectura tentavit in Commentatione quæ inscribitur, *Neue Versuche über die ersten elf Abschnitte der Genesis*, etc., in dem *Magazin herausgegeben von Henke*, P. V. Sed omnem illum *Nachtigali* de origine Pentateuchi sententiam examinavit relativè *Eckermann* in *den Theologischen Beiträgen*. Tom. V. Quod illius opinionem attinet de pluribus Pentateuchi narrationibus, quæ imaginibus sculptisque rerum gestarum representationibus ortum suum deberent, quam sit illa supervacanea et idoneis argumentis destituta, ostendit *Vater* in sua de Pentateuchi disquisitione, Commentario suo adjecta.

(4) Ad eas refert mythom de linguarum confusione *Gen.* xi, qui inimicum in Babelen animum prodat. Ceterum cum de *Wette* in sententia de origine Pentateuchi origine in rei summa convenit *G. Gesenius*, qui in *Commentatione de Pentateuco Samaritano*, p. 6-8, quinque libros, quos Mosaicis vulgo vocamus, post reditum demum a Babylonto exilio in hodiernam formam redactos esse censet. Argumenta, quibus de *Wette* Mosaicam Pentateuchi originem impugnavit, singula examinavit rediditque *Kelle* in libro quem inscripsit, *Vorurtheilsfreie Würdigung der Mosaischen Schriften*, etc. *Freiharz*. 1814.

Carolus Franciscus Volney, in opere quod inscripsit, *Recherches nouvelles sur l'histoire ancienne*, P. I, cap. vi-viii, p. 59 seqq., quanvis minime inficias eat, continere Pentateuchum nonnulla scripta vere Mosaica (veluti *Exod.* xx, 2, — xxiv, 1. *Num.* xxxiii), illum tamen, qualem nunc habemus, non dubitat procusum esse junctis *Hilkia* pontificis maximo, *Jeremia* propheta, *Saphanis* scribæ regii, atque *Achboris* (quorum opera in reperto libro legis II *Reg.* xxii, 8 seqq. laudatur) studiis, haud in scio *Josia* rege, eo consilio, ut dubiis illis et periculosis temporibus, quibus Judaico regno, *Aegyptum* inter et *Babyloniæ* posito, ab utraque hac parte prætereaque a *Scythis*, in *Syriam* borealem impressionem facientibus, maximum periculum et extremum pene discrimen imminerebat, Judæorum animi, revocata veteri Mosaica institutione, patriæ amore incenderentur, confirmarentur, atque ad fortiter resistendum, unitis viribus, communibus hostibus incitarentur, et ab instante interitu respública hoc modo servaretur*.

* His nominibus recentiora quædam addemus, duce *Hengstenberg*, *Die Authentie des Pentateuchs*.

Tres sunt, ait, hodie in Germania opiniones circa Pentateuchi originem. Prima est eorum, qui totum vel fere totum Pentateuchum Mose abjudicant. Hanc imprimis patrocinatur de *Wette*, in sua *Einleitung in's alt. Testament*, cujus singule editiones cum variis, sed levis momenti emendationibus in lucem prodire. Adde *Gramberg* *George*, *Hartmann*, *Augusti*, *Gesenius*, *Hitzig*, de *Böhlen*, *Vatke*, *Ewald*, etc., hoc in uno tamen consentientes, quod Mosen auctorem esse Pentateuchi negant omnes, in cæteris maxime discrepantes inter se, imo acerrime decertantes. *Gesenius* quidem, in *Commentatione de Pentateuchi Samaritani origine*, etc., Halæ 1815, in *Genesi* tribusque seqq. libris capita reperit, quæ ad Prophetarum tempus pertinent, dum quinti libri compositio propius accedit ad Judæorum exilium; rursus in *Geschichte der hebraischen sprache* quædam in Pentateuco indigitat fragmenta, remississimam antiquitatem redolentia, recentius tamen novo stylo elaborata et conscripta; nuper vero, in sui *Elementarbuch* (10^a edit.) præfatione, verecundius asserit, item, an Moses Pentateuchi scriptor habendus sit, nec-ne, adhuc sub judice esse. *Ilgenii*, *Vater* atque *Eichhornii* sententiam, Pentateuchum esse e variis remotæ ætatis fragmentis a compilatore quodam contextum, revocavit *Gramberg*, in opere cui titulus: *Libri Genesios secundum fontes rite dignoscendos adumbratio nova*, Lip. 1828; qui tamen hæc fatetur, p. 68: «Vicem nominis *Elohim* et *Elohim* pro criterio satis certo ad auctores diversos dignoscendos haberi non potest: hic (cap. xviii, 16 seqq.) enim in oratione inter se connexa modo *Elohim*, modo *Jehova* legimus.» Et p. 73: «Hic etiam (cap. xxxi, 47 — xxxii, 3) nomina quæ Deo tribuuntur, nobis criteria esse nequeunt: legitur enim *Elohim* vers. 24, 29; sed vers. 49 *Jehova*, et vers. 50 *Elohim*, denique vers. 53 et cap. xxxii, 2, 3 *Elohim*, » etc. Sed nemo ærius et doctius, quam *Hartmann*, impugnavit hanc fragmentorum distinctionem alteram nominum *Jehova* et *Elohim* usui innoxiam: vide ejus *Historisch-Kritische Forschungen über die Bildung*, etc., der 5 Bücher Moses, Rostock, 1831, p. 116-147. Libri Numerorum cæntia Mosis auctoris esse de *Wette* affirmat, negat *Vatke*. *Tuch*, *Commentar über die Genesis*, censet, vetustam mundi historiam usque ad *Josue* tempora, in qua Deus nomine *Elohim* vocabatur, in manibus fuisse *Jehovistæ* cuidam recentiori scriptori Pentateuchi, qualem nunc habemus. Genesios librum parum coherentem, et disparitibus partibus consutum, nullo, nisi temporis, ordine servato, quam multi affirmant? E contrario *Ewald*, in libro inscripto, *Die Composition der Genesis kritisch untersucht*, Braunsweig 1823, hæc duo evincenda sibi proponit, primum scilicet, fragmentorum hypothesis nulla idonea ratione inniti; secundum, Genesim ita conformari, ut unum sibi coherens opus affirmari debeat. Ab opinione, plerisque Rationalistis probata, nempe Deuteronomium fuisse aliis Pentateuchi libris recentiori ætate scriptum, recedit *George*, qui autumat hunc librum cæteris antiquitate antecellere. Antipathia adversarios non minus invicem discrepantes, si historicam Pentateuchi spectes auctoritatem, reperit. De *Böhlen*, *Die Genesis historisch-kritisch erläutert*, Königsb. 1835, decipiendi consilium Pentateuchi scriptori plane affligit; idem insinuat *Vatke*, cæteri negant. *Mayer*, *Eichhorn*, *Bauer*, *Berthold* et *Gesenius* Pentateuco fidem adhibendam esse opinantur, quando gesta ibi enarrantur quæ rerum humanarum naturam non superant: miracula sola mythis adscribenda; *Vater* de omnibus omnino dubitat, incertaque omnia, licet forsitan non falsa, existimat; de *Wette*, de *Böhlen*, *Bauer*, *Vatke* omnia mythis annuerant: in hoc tamen dissentientes, quod *Bauer* et *Vatke* latitantem in iis Pentateuchi mythis veritatem eruere satagunt, dum id ne fieri quidem posse de *Wette* contendit. Quas hæctenus inter adversarios authenticæ memoravimus discrepantias, maximi momenti questiones referunt, nam miniores alias quæ possent recensere? Hoc tantum confidenter affirmamus, nil hæctenus Pentateuchi authenticæ a Rationalista quodam oppositum esse, quin illud ab alio jam fuerit eversum atque confutum; nec, quæ hodie vigent opiniones, diu pervincant.

Ut silve fellis pronæ mutantur in annos,
Prima cadunt; ita veterum vetas interit ætas,
Et juvenum ritu lærent modo nata virentque.

Hæc protulit recentissimus *Ewald*, in tomo I sum *Geschichte des Volkes Israel*: Auctores prodit Penta-

duæ potissimum, sibi plane oppositæ de hac re sententiæ (1). Alii enim antiquissimum statuunt illum codicem, eumque eadem, qua hodie superest, forma jam ante Jeroboamum apud decem tribuum cives existisse arbitrantur; alii contra, qui Pentateuchum non Mosis opus, verum sub exilii demum temporibus compositum putant, exemplar Samaritanum non antiquius templo Garizitano fecerunt, eodemeque Pentateuchi Hebræo-Judaicum a Manasse, sacerdote a Judeis transfuga, ad Samaritas translatum, indeque in characterem veterem Phœnicium, cui adsueti essent Samaritæ, transfusum fuisse volunt (2). Habent utriusque sententiæ defensores argumenta satis gravia, quæ hic examinare atque inter se comparare longum foret (3), neque instituti nostri fuit ratio. Nos quod movet, ut in priorem sententiam propensiores simus, illud est, quod toto illo temporis spatio, quod a defectione decem tribuum usque ad regni Samaritani excidium effluxit, propheta Israelitici æque ac Judaici, populares ad cultum soli Jovæ præstandum, qualis in Pentateucho jungitur, atque ad totum illum legum in eo præscriptarum complexum observandum graviter semper hortati sunt: idem plane Mosaicæ institutionis tuendæ insigne studium in veris vatibus tam Judaicis, quam Israelitis elucet. Quæ Prophetarum utriusque regni summa consensio in commendandis inculcandisque institutis Mosaicis communem omnibus aliquem legum codicem fuisse arguit. Unde illis, quæ supra (§ II) attulimus antiquitatis Pentateuchi argumentis novum hoc accedit, quod jam longe ante eversam a Chaldaeis rempublicam Judaicam regni Israelitici cives illum legum codicem habuerint. Quod vero codicis Hebræo-Samaritani indolem attinet, tantum abest ut sinceritate equiparandus sit Judaico, sive Masorethico, ut potius illo multo sit inferior, quippe qui scateat mendis et vitiiis, quæ partim librariorum incuriæ, partim hominum semidoctorum emendandi et supplendi libidini ortum debent, id quo Gesenius, in Commentatione modo in nota laudata, ita demonstravit, ut dubitationi jam non sit locus relictus.

cap. xvii, 6, 12; sed etiam illa de non expugnandis Moabitibus, Ammonitis et Edomitibus, *Deut.* ii, 4, 9, quos David armis suo subiecit impetio. » Hæc Jahn, *Introduct. in Pentateuchum*.

Nota 3^a. Quod sæculo xviii nostri *Encyclopedistæ* fidenter assererant, Mosen Pentateuchum scribere non potuisse, quia scribendi artem tum temporis Hebræi adhuc ignorabant, vix est quod refellamus. Ipsi enim authenticæ adversarii omnes, exceptis *Hypercriticis*, ut aiunt, Hartmann et Bohlen, scripturam Mosis notam fuisse vel expresse docent, vel pro concessa habent, dum scilicet quasdam Pentateuchi partes, v. g. leges et cantica, vere Mosaicæ esse fateri coguntur. Cæterum id expresse docent Munk, *Palæstine*, p. 140 seqq.; Gesenius, *Geschichte der Hebräischen Sprache*, p. 142; Renan, *Histoire générale des langues Sémitiques*, p. 107 seqq.; Winer, *Biblisches Realwörterbuch*, v. *Schreibkunst*, qui ait: « Mosen potuisse scribere dubio caret, tum quia scribi dicuntur monumenta, quæ ex omnium sententiâ auctori Mosis sunt adscribenda; tum quia legis tabulas jam in deserto exstitisse negari nequit (*Exod.* xxxi, 18; xxxii, 15); tum quia partem saltem legum specialium quæ in Pentateucho reperiuntur, peregrinantibus Israelitis scriptam fuisse, affirmandum est. »

(1) Alias nonnullas recensuit J. C. Carpovius in sua *Critica sacra Veteris Test.*, p. 600 seqq.

(2) Ita statuunt Rich. Simon in *Histoire crit. du N. T.* lib. I, cap. x; Prideaux, *das A. und N. Test. in Connex. mit der Juden und benachbarten Völker Geschichte*, tom. I, p. 414; Fulda in *den Memorabilien*, P. VII, p. 21; de Wette in *den Beytraegen zur Einleit. in das A. T. P. I.*, p. 214, et Gesenius in *Commentat. de Pentateuchi Samaritani origine, indole et auctoritate*, p. 9.

(3) Factum hoc nuper a Viri quodam docto, qui tacito suo nomine edidit Commentationem, quam inscripsit, *Einige Zweifel gegen die neuerliche Annahme, als ob aus den Samaritanischen Pentateuch kein Beweis für das frühere Alter des Pentateuchs geführt werden konnte*, inserta dem *Archiv für die Theologie* ed. a Bengel, tom. III. Cl. Kelle *Vortheilsfreie Würdigung*, etc. P. I, p. 89 seqq.

II.

E. F. CAR. ROSENMULLERI

PROLEGOMENA IN GENESIN.

I.

Libri argumentum.

Primus Pentateuchi liber, Hebræis בראשית, *in principio*, a primo illius vocabulo, Græcis Πενταβιβλος ab argumento appellatus, quod rerum omnium generisque humani origines exponit, ut ait S. Athanasius in *Synopsi Script.* Opp. tom. II, p. 66; proœmium quoddam quatuor, qui sequuntur, librorum constituit. Continet enim ea, quæ aut lectoribus scitu sunt necessaria ad intelligenda ea, quæ in libris, qui sequuntur, narrantur, aut quæ inserviunt ad edocendum, Deum unum omnium creatorem et moderatorem esse colendum, atque ad præparandos lectorum animos ad eum, qui in cæteris libris continetur legum complexum. A rerum origine generisque humani initis exorsus scriptor, a primo homine ad conditorem usque gentis Hebrææ, Abrahamum, continuam stemmatum, et historia iis intertexe seriem perducit, ut sic gentis illius origines ab ultimis repeteretur orbis terrarum generisque humani primordiis, quæ originis vetustas plurimum antiquitatis populorum gloria fuit. Post relatam hominum per orbem terrarum dispersionem in unam Heberum familiam cogit historiam, versoque ad Abrahamum stylo fere unice in hujus viri et posterorum ejus rebus enarrandis versatur, selectis potissimum illis, quæ ad magnificas iteratasque promissiones, majoribus illis gentis Hebrææ a Deo factas spectant, atque ex iis illorum factis, unde eorum in Deum pietas et erga eum fides elucet. Originem morum, qui apud Hebræos obtinent, indicat (veluti abstinenti a nervo femoris in cibum adhibendo, xxxii, 32 seqq.); sacrificiorum quoque ritumque, veluti circumcisionis, occasiones et historias persequitur. Proxilior est in exponenda vita Josephi, cujus morte liber clauditur, ut cognoscerent lectores Hebræi, qui factur sit, ut majores ipsorum in Ægyptum devenerint, et in ea terra sedem fixerint.

II.

Librum Genesios esse a Mose scriptum.

Quod si quæ in quatuor posterioribus Pentateuchi libris continentur, a Mose sint consignata, id quod in superioribus ostendere conati sumus; ab eodem illo et librum primum scriptum esse oportet, quippe qui cum secundi libri initio ætissimo nexu coheret, atque ea continet, quæ ad recte intelligenda ea, quæ in reliquis libris traduntur, plane sunt necessaria. De illis libris Genesim si demas, opus habebis imperfectum et *ἀτελές*. Sublata hac Pentateuchi parte ignorasset Hebræi, quisnam sit majorum suorum Deus, quem eundem regem suum colebant, a quo leges recipiebant, in cuius honorem sabbatha et festa celebrabant, cui sacrificia et primitias offerebant; ignorasset quamnam sint toties illa in reliquis libris commemorata promissa, majoribus suis a Deo ipsorum custode data (vid. *Exod.* vi, 4; xii, 5; xxxiii, 1; *Deut.* i, 8; ix, 5; xxxix, 13; xxx, 20; xxxiv, 4, quæ loca omnia manifeste respiciunt ad *Gen.* xii, 7; xiii, 13; xv, 18; xvii, 8; xxiv, 7; xxvi, 3, 4; i, 24). Legem primariam de celebrando sabbatho inculcans Moses, *Exod.* xx, 11; xxxi, 17, illius rationem inde petit, quod sex diebus cælum et terram condidisset Deus, septimo